

A publicación deste novo volume da colección *A memoria do artesan en imaxes* supón un paso máis na recompilación gráfica e histórica da artesanía tradicional galega.

Os artesáns en Galicia souperon adaptarse ós novos tempos e conseguiron manterse non so como unha actividade profesional moi arraigada nalgúns puntos da nosa Comunidade, senón tamén como parte da cultura galega que debe coidarse e perdurar.

Un claro exemplo son as palilleiras, aquelas mulleres que facían encaixe pola necesidade fundamental de aumenta-los ingresos de moitas familias mariñeiras. Hoxe, os deseñadores galegos inclúen nas súas coleccións máis recentes os encaixes que fan estas artesás do fío.

Neste caso, o despunte desta actividade artesal supuxo o despegamento de comarcas enteiras moi vencelladas ó encaixe, principalmente na Costa da Morte.

Os cambios que demanda o mercado obrigan a actividades como a artesanal a busca-la súa propia transformación sen perde-la súa orixe. As mans áxiles das palilleiras seguen a se-las mesmas pero os seus deseños adquiren un novo aire e adáptanse ás novas tendencias. Nesa liña, estamos na procura de aplicar no conxunto das actividades artesanais galegas, factores de calidade e innovación, tal e como xa fan as nosas palilleiras.

Juan Rodríguez Yuste

Conselleiro de Innovación, de Industria e Comercio

INTRODUCCIÓN

A artesanía do encaixe ten unha presenza secular en Galicia, converténdose nun oficio tradicional que se foi traspasando de nais a fillas ó longo de cinco séculos. Tivo épocas douradas ó longo dos tempos, mesmo chegando a converter portos galegos como os da Coruña e Vigo en peiraos de embarque de toneladas deste produto cara a outros países europeos e cara ás “Américas”.

A situación económica e social da metade do século XX fixo que esta artesanía, como moitas outras, tivese unha importante perda de protagonismo e produciuse un adormecemento do seu comercio. Hoxe en día estase a recupera-lo gusto polo artesán na decoración dos fogares, polo que o encaixe volta de novo a converterse nun produto demandado por un consumidor que esixe artesanía de calidade.

O deseño é unha base fundamental en calquera produto porque é o que lle dá a súa imaxe diferenciadora. Nunha actividade artesanal como é o encaixe, o deseño convértese en algo prioritario, posto que é, xunto coa profesionalidade da palilleira, a base fundamental da calidade final do produto, xa que marca a técnica de traballo e a súa presentación estética.

Nembargantes, malia a súa importancia, o deseño é un dos aspectos máis descoidados nesta actividade artesanal. Así, a maioría dos patróns que se traballan carecen da calidade necesaria, adoitan ter gran cantidade de erros e os modelos utilizados son escasos e repítense ata a saciedade. Ademais, o mercado tradicional do encaixe carece de variedade no propio produto e as pezas ofrécense de forma anárquica sen constituír coleccións, sen gamas de cor nin diversidade nas pezas.

Este catálogo pretende ser unha proposta de restauración e renovación do deseño tradicional dos encaixes galegos. Esta recompilación leva detrás un amplo traballo de investigación, recollida e selección de material, procedente das catro provincias galegas. A pesar de que o encaixe, como calquera expresión da arte, vén sendo influenciado polas achegas de tódolos artesáns sen ter en conta ningún tipo de fronteira, o obxectivo desta obra é conseguir una mostra das técnicas orixinais galegas, é dicir, os tipos de puntos, figuras e puntillas máis característicos que se traballaron e traballan na nosa Comunidade.

Recolléronse mostras de pezas moi variadas, en tamaño, formas e presentacións. De cada unha, na maioría dos casos, aparecían distintas versións, polo que se optou por facer unha única mostra que xunte as características máis apropiadas, técnica e esteticamente.

O primeiro debuxo faise á man, compaxinando o ancho da trama elixida co groso preciso do fío, para que unha vez feito o labor non quede demasiado tupida nin baleira.

Galicia foi historicamente productora de encaixe por metro, polo que na práctica totalidade das pezas escollidas aparecía unha soa variante do deseño, puntilla ou entredous, pero sen esquina. Neste catálogo, para a maioría dos modelos, fíxose puntilla e entredous, ámbolos dous con esquina; deste xeito a utilidade vai dende un pano, ou un tapete, a unha mantelería ou xogo de sabas, dependendo da lonxitude da peza.

Unha vez que se escolleron os modelos e variantes de cada motivo informatizouse o seu deseño utilizando unha aplicación de CAD. Isto permitiunos acadar-la máxima perfección do debuxo, sen perde-las liñas artesanais. Nos novos picados corríronse os erros atopados, como pares sobrantes ou falla deles, asimetrías que deformaban o traballo da palilleira; deste xeito, esta pode dedicarse exclusivamente ó seu labor artístico sen ter que corrixi-los erros de deseño á par que palilla.

Procedeuse, así mesmo, a facer unha mostra en encaixe, seleccionando de cada modelo unha parte que representase a maioría dos puntos a traballar en calquera das súas variantes.

O catálogo acadado con este traballo componse da seguinte información:

a) Os cen motivos típicos galegos máis representativos, coas súas correspondentes variantes, superando os trescentos deseños. Cada un leva sinalado un número principal seguido dun punto e outro número que corresponde á súa variante. Por exemplo: o motivo 100 ten tres variantes, a 100.1, 100.2 e 100.3.

Nalgúns modelos inclúese un pequeno esquema de traballo indicando as direccións de cruzamento de palillos.

b) Dúas coleccións de abecedarios, cada unha delas cunha mesma liña estética e tamaño. Dado que non se tiñan abecedarios completos que gardasen unha liña uniforme, fíxose unha selección dos deseños máis usuais, a partir dos cales se confeccionaron a totalidade dos picados do abecedario.

c) Fichas informativas de cada deseño, que conteñen os seguintes datos:

- Mostra do encaixe segundo o modelo do deseño. Está feita sobre o patrón do catálogo, do cal se escolleu unha zona de traballo que contivese tódolos puntos empregados en calquera das variantes do deseño (na maioría dos casos foi a esquina).
- Número, que se corresponde co número do modelo.
- Nome: Na recollida de mostras, fíxose patente a inexistencia de denominación propia dos mesmos, e nalgúns casos varios nomes para unha mesma peza. Para unifica-lo criterio, gárdase o nome daqueles que, en varias zonas, aparecen identificados do mesmo xeito. Os restantes quedan rexistrados unicamente co número. Esta é a relación dos nomes propios dos encaixes deste catálogo xunto co número que levan no mesmo:

1. A FIEITA	48. OS TAMBORES
2. A PENURIA	49. OS PICOS
3. A FIEITIÑA	52. A LÁGRIMA
4. A ANTENA	57. O PIQUILLO
5. O TULIPÁN	58. O DENTE DE CAN
8. OS CORNOS	60. A PLUMILLA
10. A SILVA	61. AS CINCO FLORIÑAS
13. A CRISTA FINA	65. OS OSOS
15. A MARABILLA	66. AS RODAS
16. O RELOXO	67. OS CORAZÓNS
20. O GANAPÁN	70. O ROSARIO
21. A PEINETA PEQUENA	75. OS TRIÁNGULOS
22. A PEINETA ANCHA	76. A AROLA
29. AS CONCHIÑAS	77. O RAMÓN
31. OS VIRILES	78. A SERPE
32. O ACORDEÓN ou O VIUDIÑO	79. O FURADO
33. A PLUMA	81. A MÚSICA
34. A PLUMAFLO	82. O PASACINTAS
35. A SIMONA	83. O PASACINTAS DA FLOR
38. AS COROAS	86. OS BOLOS
41. O RAMO DE SAN XOSÉ ou A VARA DE SAN XOSÉ	89. AS CADEAS
43. A ESCALEIRA	91. OS CAZOLOS
44. O TORTO	92. OS RAMOS
45. O TORTIÑO	97. A XITANA

- Número de pares, no que se indica a cantidade de pares de palillos usados en cada unha das variantes.

- Número de fío: Tódalas mostras se fixeron con fío de algodón branco, para conseguir unha perfecta visualización do encaixe. O número de fío indica o grosor axeitado ó patrón do catálogo; ó mesmo tempo, é a numeración máis utilizada polas paliileiras para peza a que se refire. Pódense empregar outros grosos con só aumentar ou diminuí-la escala do patrón. Por exemplo: para pasar dun fío de 40 a un de 50, faría falla diminuír un 15% a escala do patrón.

- Grao de dificultade: pode ser baixo, mediano ou alto, dependendo do tipo de cruzamentos dos palillos, aumento de pares ou tipo de puntos empregados.

- Aumento de pares: sinálase a cantidade de pares de palillos que precisa aumentar en determinadas zonas do patrón.

- Consellos para o traballo: indicacións especiais para determinados labores.

Concepción Canoura Leira